

ANNALES

Anali za istrske in mediteranske študije
Annali di Studi istriani e mediterraneei
Annals for Istrian and Mediterranean Studies
Series Historia et Sociologia, 29, 2019, 4

ANNALES

Anali za istrske in mediteranske študije
Annali di Studi istriani e mediterraneei
Annals for Istrian and Mediterranean Studies

Series Historia et Sociologia, 29, 2019, 4

ISSN 1408-5348 (Tiskana izd.)
ISSN 2591-1775 (Spletna izd.)

UDK 009

Letnik 29, leto 2019, številka 4

**UREDNIŠKI ODBOR/
COMITATO DI REDAZIONE/
BOARD OF EDITORS:**

Roderick Bailey (UK), Simona Bergoč, Furio Bianco (IT), Alexander Cherkasov (RUS), Lucija Čok, Lovorka Čoralic (HR), Darko Darovec, Goran Filipi (HR), Devan Jagodic (IT), Aleksej Kalc, Avgust Lešnik, John Martin (USA), Robert Matijašič (HR), Mateja Matjašič Friš, Darja Mihelič, Vesna Mikolič, Luciano Monzali (IT), Edward Muir (USA), Vojislav Pavlović (SRB), Peter Pirker (AUT), Claudio Povolito (IT), Marijan Premović (ME), Andrej Rahten, Vida Rožac Darovec, Mateja Sedmak, Lenart Škof, Marta Verginella, Špela Verovšek, Tomislav Vignjević, Paolo Wulzer (IT), Salvator Žitko

**Glavni urednik/Redattore capo/
Editor in chief:**

Darko Darovec

**Odgovorni urednik/Redattore
responsabile/Responsible Editor:**

Salvator Žitko

Uredniki/Redattori/Editors:

Urška Lampe, Gorazd Bajc

**Gostujoči urednik/Editore ospite/
Guest Editor:**

Dean Komel

Prevajalci/Traduttori/Translators:

Petra Berlot (it.)

**Oblikovalec/Progetto grafico/
Graphic design:**

Dušan Podgornik, Darko Darovec

Tisk/Stampa/Print:

Založništvo PADRE d.o.o.

Založnika/Editori/Published by:

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper / Società storica del Litorale - Capodistria© / Inštitut IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja / Institute IRRIS for Research, Development and Strategies of Society, Culture and Environment / Istituto IRRIS di ricerca, sviluppo e strategie della società, cultura e ambiente©

**Sedež uredništva/Sede della redazione/
Address of Editorial Board:**

SI-6000 Koper/Capodistria, Garibaldijeva/Via Garibaldi 18
e-mail: annaleszdjp@gmail.com, **internet:** <http://www.zdjp.si/>

Redakcija te številke je bila zaključena 30. 11. 2019.

**Sofinancirajo/Supporto finanziario/
Financially supported by:**

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS), Mestna občina Koper, Luka Koper d.d.

Annales - Series Historia et Sociologia izhaja štirikrat letno.

Maloprodajna cena tega zvezka je 11 EUR.

Naklada/Tiratura/Circulation: 300 izvodov/copie/copies

Revija Annales, Series Historia et Sociologia je vključena v naslednje podatkovne baze / La rivista Annales, Series Historia et Sociologia è inserita nei seguenti data base / Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in: Clarivate Analytics (USA); Arts and Humanities Citation Index (A&HCI) in/and Current Contents / Arts & Humanities; IBZ, Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur (GER); Sociological Abstracts (USA); Referativnyi Zhurnal Viniti (RUS); European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS); Elsevier B. V.: SCOPUS (NL).

Vsi članki so v barvni verziji prosto dostopni na spletni strani: <http://www.zdjp.si>.
All articles are freely available in color via website <http://www.zdjp.si>.

VSEBINA / INDICE GENERALE / CONTENTS

Dean Komel: Kontemporalnost razumevanjskega konteksta kot podlaga interdisciplinarne humanistike 531 <i>La contemporaneità del contesto di comprensione come base dell'umanistica interdisciplinare</i> <i>Contemporality of the Context of Understanding as the Basis of Interdisciplinary Humanities</i>	Brane Senegačnik: Individualnost in problem interpretativnega obzorja 589 <i>Individuality and the Problem of the Interpretative Horizon</i> <i>L'individualità e il problema dell'orizzonte interpretativo</i>
Tina Bilban: Življenjski svet kot temelj razumevanja znanosti 549 <i>Il mondo della vita come fondamento per la comprensione della scienza</i> <i>The Life-World as the Meaning-Fundament of Science</i>	Andrej Božič: Pesniški kon-tekst(i) ob rob pesmi Paula Celana "Unlesbarkeit" 603 <i>Con-testo(i) poetici al margine della poesia "Unlesbarkeit" di Paul Celan</i> <i>The Poetic Con-text(s) Paul Celan's Poem "Unlesbarkeit"</i>
Jožef Muhovič: Preokvirjanja v noosferi. Spremembe v interakcijskih razmerjih med umetnostjo in humanistično znanostjo od razsvetljenstva do danes 563 <i>Sovrapposizioni nella noosfera. Modifiche nelle relazioni di interazioni tra le arti e le discipline umanistiche dall'Illuminismo a oggi</i> <i>Reframing in the Noosphere: Changes in Interactive Relations between Art and the Humanities from the Enlightenment to the Present Day</i>	Aleš Maver & Gorazd Bajc: Mimobežnost dveh Evrop: premisleki o nerazumevanju evropskega Vzhoda na evropskem Zahodu 613 <i>La centrifugalità di due Europe: considerazioni intorno alle incomprensioni in Europa occidentale riguardo l'Europa orientale</i> <i>Centrifugality of Two Europes: Thoughts on Misconceptions about the Central and Eastern Europe in the West</i>
Manca Erzetič: Vprašanje o zgodovinski umeščenosti človeške eksistence 577 <i>La questione della collocazione storica dell'esistenza umana</i> <i>Rethinking the Relationship between Human Existence and Historical Experience</i>	Urška Lampe: Zaščita civilnih oseb v času vojne med preteklostjo, sedanjostjo in prihodnostjo 625 <i>Protezione dei civili in tempo di guerra tra passato, presente e futuro</i> <i>Protection of Civilians in Time of War: Past, Present and Future</i>

Mira Miladinović Zalaznik: Nepartizanski
odpor proti okupatorju na Slovenskem.
Primer plemiške družine
Maasburg in sorodnikov 645
*La resistenza non partigiana contro
l'occupatore in territorio sloveno.
Il caso della famiglia nobile dei
Maasburg e dei suoi parenti
Non-Partisan Resistance Movement
against Occupiers in Slovenia.
The case of the Noble Family of the
Maasburgs and their Relatives*

Tamara Griesser-Pečar: Položaj katoliške
cerkve leta 1945 v Sloveniji/Jugoslaviji
v primerjavi z državami za
"železno zaveso" 661
*La situazione della Chiesa cattolica
in Slovenia/Jugoslavia nel 1945
in confronto con i paesi dietro la
"cortina di ferro"
The Situation of the Catholic Church
in 1945 in Slovenia/Yugoslavia in
Comparison with the Countries
behind the "Iron Curtain"*

Ana Šela & Mateja Matjašič Friš: Nadzor
Službe državne varnosti nad revijo Zaliv 675
*La sorveglianza da parte del Servizio
di sicurezza nazionale della rivista Zaliv
Surveillance by the State Security
Service of the Magazine Zaliv*

OCENE/RECENSIONI/REVIEWS

Todor Kuljić: Prognani pojmovi –
neoliberalna pojmovna revizija
misli o društvu
(**Avogust Lešnik**) 691

Darko Darovec: Vendetta in Koper 1686
(**Boštjan Udovič**) 693

Zdenka Bonin: Delovanje koprskih
dobrodelnih ustanov. Prehrana otrok v vrtcu in
sirotišnici ter bolnikov v bolnišnici v 19. stoletju
(**Salvator Žitko**) 695

Lenart Škof: Antigonine sestre:
o matrici ljubezni
(**Jernej Šček**) 696

IN MEMORIAM

Stane Bernik (1938–2019)
(**Salvator Žitko**) 700

Kazalo k slikam na ovitku 702
Indice delle foto di copertina 702
Index to images on the cover 702

Navodila avtorjem 703
Istruzioni per gli autori 705
Instructions to Authors 707

received: 2019-04-14

DOI 10.19233/ASHS.2019.43

NEPARTIZANSKI ODPOR PROTI OKUPATORJU NA SLOVENSKEM. PRIMER PLEMIŠKE DRUŽINE MAASBURG IN SORODNIKOV

Mira MILADINOVIC ZALAZNIK

Inštitut Nove revije, zavod za humanistiko, Gospodinjka 8, 1000 Ljubljana, Slovenija

e-mail: mira.miladinovic-zalaznik@institut-nr.si

IZVLEČEK

Prispevek je rezultat dela z viri, primarno in sekundarno literaturo ob upoštevanju najnovejših znanstvenih izsledkov. Obravnava tisti segment srednjeevropske polpretekle zgodovine, ki mu stroka pri nas do sedaj ni posvečala veliko pozornosti, na tujem pa poglobljeno od padca berlinskega zidu 1989. V našem primeru je to upor plemiške družine Maasburg in sorodnikov proti nacionalsocialistom in fašistom na Slovenskem med II. svetovno vojno, tudi v sodelovanju s partizani. Kljub politični nekompromitiranosti in nesodelovanju z nacionalnimi socialisti in fašisti v okupirani Jugoslaviji so bili rodbina Maasburg in sorodniki po koncu II. svetovne vojne razlašeni, šest članov družine pa pobitih.

Ključne besede: kontemporalnost, nepartizanski odpor, plemstvo, rodbina Maasburg, odporniško gibanje O5

LA RESISTENZA NON PARTIGIANA CONTRO L'OCCUPATORE IN TERRITORIO SLOVENO. IL CASO DELLA FAMIGLIA NOBILE DEI MAASBURG E DEI SUOI PARENTI

SINTESI

Il contributo è il risultato di un lavoro basato su fonti, letteratura primaria e secondaria, e un'analisi delle più recenti conoscenze scientifiche. Si occupa di quel segmento della storia recente dell'Europa centrale al quale la disciplina in Slovenia finora non ha prestato molta attenzione, al contrario dell'estero, dove dalla caduta del muro di Berlino nel 1989 è oggetto di studi approfonditi. Il contributo presenta il caso dell'insurrezione della famiglia nobile dei Maasburg e dei suoi parenti contro i nazionalsocialisti e i fascisti in territorio sloveno durante la Seconda guerra mondiale, anche in cooperazione con i partigiani. Sebbene non si siano mai compromessi politicamente e non abbiano collaborato con i nazionalsocialisti e i fascisti nella Jugoslavia occupata, alla fine della guerra i membri della casa dei Maasburg e i loro parenti sono stati espropriati, e sei di loro uccisi.

Parole chiave: contemporaneità, resistenza non partigiana, nobiltà, casa dei Maasburg, movimento di Resistenza O5

UVOD¹

Povejte mi, kaj pomeni človek?

Od kod je prišel? Kam gre?

Johann von Maasburg (Maasburg, J., s.d., s.p.)

Raziskava je v duhu interdisciplinarnega raziskovanja kontemporalnosti zasnovana kot prispevek k »medkonceptualni razsežnosti vzpostavljanja humanistične vednosti« (Komel, 2018, 4). Pri obravnavi izbrane tematike se poslužujem izsledkov zgodovinarstva, filozofije, literarne zgodovine, ekonomije ter pravne znanosti in podatkov iz pričevanj ter spominskih besedil pretežno nekdanjih partizanov in antifašistov ter dnevninskih zapisov:

Pri naši osredotočenosti na to, o čemer je beseda, smo vedno pozorni tudi do smisla povedanega. To, o čemer se izrekamo (predmet), ni isto s tistim, kar je v izrekanju izrečeno (smisel). Tudi za humanistično diskusijo velja, da smisel, kolikor se do njega šele prihaja, ni nikoli že dan, marveč ga je potrebno izrecno podati, kar se odvija na način anticipacije izkustva, ki je vselej kontemporalno vezana na njegovo preteklo recepcijo in možnost aktualne konceptualizacije. Vsak humanistični pojem ima svojo zgodovino. Vsak humanistični pojem je po svoji zgodovinski predanosti smiselno odprt za prihodnjo aktualizacijo (Komel, 2018, 5).

V članku je raziskan tisti segment slovenske preteklosti, vezane na proti-hitlerjevski upor plemstva na Slovenskem, ki je pri nas do danes skoraj docela neraziskan. Imenovane stroke ga kljub materialnim dokazom, ki so se ohranili do današnjih dni, niso (dovolj) tematizirale, zlasti pa ne plemiškega odpora. Vladajoča politika že samega nekomunističnega odpora med II. svetovno vojno ni zgolj zamolčevala in spregledovala, pač pa je z njim po potrebi manipulirala in ga prikrojevala (Jančar, 1998). Namen takšnega početja je (bil), da se v narodovem spominu ohrani samo tisto, kar je bilo šteti v prid povojni, 45 let vladajoči politični opciji. Ta čas opredeljuje boj proti okupatorju, konec II. svetovne vojne, krvavo nadaljevanje obračunavanja z drugače mislečimi ter razrednim sovražnikom na svobodi ter razpad druge Jugoslavije 1991.

Zanimiva so s tem v zvezi razmišljanja zgodovinarjev o vlogi zgodovinarstva v različnih obdobjih slovenskega naroda (Simoniti, 2003, 263–273, 282–294; Grdina, 2012, 64–76; Grdina, 2013, 53–68; Grdina, 2019, 147–171). Avtorji pri tem opozarjajo na okoliščino, da se je zgodovinarstvo in njihove raziskovalne izsledke pri nas enostransko uporabljalo,

tudi zlorabljal, za podporo vladajoči politični opciji še 45 let po padcu nacifašizma. Povedne so publikacije o Titovi vlogi v komunističnem gibanju ter pri ustvarjanju in delovanju druge Jugoslavije (Eiletz, 2008; Eiletz, 2010; Simić, 2009) kakor tudi dela, ki jih je označiti za spominska (Bajt, 1999) in tematizirajo vojni ter povojni čas. To obdobje, odeto v gibanje neuvrščeni, je trajalo nerazumno dolgo. In prav tako dolga je zgodovinska izkušnja prizadevanj Slovencev za svobodo in pravičnost (Granda, 2018, 283–293).

Odporniško partizansko gibanje pod vodstvom KP je bilo tako v povojni Sloveniji kot Jugoslaviji priznано, povečevano in do določene mere natančno raziskano. Nepartizanski odpor je bil zamolčevan, marginaliziran, zanikan in stigmatiziran. V svojih delih so se ga med drugim lotevali B. Godeša, ki je na primerih intelektualcev Borisa Furlana ter Edvarda Kocbeka in njegovega nekdanjega somišljenika Toneta Fajfarja kakor tudi raziskave delovanja katoliškega tabora v času za narod usodnih odločitev odstrl del premalo znane slovenske zgodovine (Godeša, 2001, 182–194; Godeša, 2004, 169–175; Godeša, 2011).

Edvarda Kocbeka ter zanimanje različnih služb med drugo svetovno vojno in po njej za tega pesnika in politika je v svojem obširnem delu *Edvard Kocbek – Osebni dosje št. 584* (2010) natančno obdelal I. Omerza, ki sicer ni zgodovinar, ampak ekonomist. Podal je diferenciran pogled na Kocbekovo usodo in razlago njegove realnosti. Iz Omerzovih raziskav izhaja tesna prepletenost delovanj tajne politične policije Udbe z vrhovi vladajoče politike, ki so ves čas narekovali različne politične, obveščevalne, varnostne ter medijske aktivnosti proti pesniku. V času drugega vala napadov na Kocbeka se je zanj pri Titu zavzel nobelovec Heinrich Böll (Miladinović Zalaznik, 2004, 307–323; Miladinović Zalaznik, 2007, 81–93).

J. Vodušek Starič je takoj po osamosvojitvi Slovenije objavila knjigo o prevzemu oblasti komunistov, ki ga je datirala v vojno leto 1944 (Vodušek Starič, 1992). Poleg tega je raziskala še eno pomembno poglavje zamolčane slovenske zgodovine – angažiranje nekaterih predvojnih liberalcev v angleški obveščevalni službi (Vodušek Starič, 2002).

T. Rejec, soproga nekdanjega tigrovca Alberta Rejca, je v svoji knjigi *Partija in tigrovci* (2006) obdelala medvojno in povojno usodo nekaterih vodilnih tigrovcev, ki so se kot prvi v Evropi uprli fašizmu. Ker je njim, ki so bili demokrati in rodoljubi, pripadal primat upora proti fašizmu, so jih komunisti črtili, preganjali, onemogočali in jim ta primat v javnosti odvzeli. Med njimi sta bila tudi oče in sin, tržaška odvetnika in slovenska rodoljuba, dr. Josip (Marušič, 2013, 88–89; Darovec, 1999; Vodušek Starič, 2002, 379) in dr. Branko Agneletto, ki sta bila po javnem pričanju Branka Agneletta na pred-

¹ Raziskava je nastala v okviru projekta *Kontemporalnost razumevanjskega konteksta ter izražanje osebne in družbene svobode št. J7-8283*, ki ga iz sredstev proračuna financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

stavitvi *Slovenske kronike XX. stoletja 1941–1995* v Trstu (1996) ob koncu vojne oba na znamenitem Mačkovem seznamu tistih, ki so bili predvideni za likvidacijo: »Na začetku leta 1945 je bilo evidentiranih več kot 17.000 oseb« (Maček, 1981, 230).

N. Troha je izdala zbornik objav *Nasilje vojnih in povojnih dni* (2014), kjer se avtorice in avtorji ukvarjajo s posledicami vojnega nasilja, nasilja revolucionarne oblasti po koncu II. svetovne vojne, z usodami posameznikov in njihovih družin ter represijami nad njimi. Dragocen je zbornik razprav *O vzponu komunizma na Slovenskem* (2015), ki ga je uredil L. Šturm. V njem osem avtoric in avtorjev analizira moč, vlogo ter vladavino KP in zlorabe, ki jih je izvajala nad državljani. O delovanju KPJ v luči revolucionarnega prava, ki je bila kot politična stranka v kraljevini Jugoslaviji prepovedana s posebnim zakonom Obznana (1920) in se ni nikoli več, tudi po II. svetovni vojni ne, registrirala, je prispeval temeljiti študiji L. Šturm (2017, 719–746; Šturm, 2019, 51–75).

Vloge in položaja intelektualcev in častnikov v novejši slovenski zgodovini ter vpliva novega razreda na družbeno realnost se je vedno znova kritično loteval I. Grdina (Grdina, 2010; Grdina, 2012, 64–76).

G. Bajc je po temeljitih in obsežnih študijah v londonskih arhivih znanstveno obdelal stališča zahodnih zaveznikov do povojnega nasilja v Jugoslaviji (Bajc, 2006; Bajc, 2013, 137–157).

Na velik odmev ter kontroverzne odzive praviloma naletijo objave T. Griesser Pečar, kot sta njena knjiga *Razdvojeni narod: Slovenija 1941–1945: okupacija, kolaboracija, državljanska vojna, revolucija* (2004) ali pa prispevek o sodstvu (Griesser Pečar, 2017). Renato Podbersič ml. raziskuje represije nad nasprotniki revolucije na Primorskem, judovske žrtve na naših tleh, položaj duhovščine ter cerkve po koncu II. svetovne vojne ter revolucionarne žrtve med Romi (Podbersič ml., 2014a, 139–155; Podbersič ml., 2014b, 78–94; Podbersič ml., 2017, 89–104).

Med prvimi se je v Avstriji ukvarjala z odporom proti nacionalsocializmu že v šestdesetih letih 20. stoletja E. Weinzierl. Tu velja izpostaviti njeno zrelo delo *Kirchlicher Widerstand gegen den Nationalsozialismus*, kjer navaja, da je bilo v času 1938–1945 v zaporih 724 duhovnikov. Od teh je 7 umrlo v zaporu, 15 jih je bilo obsojenih na smrt in usmrčenih, 110 jih je bilo v koncentracijskih taboriščih, kjer jih je umrlo 90, 208 je bilo izgnanih, več kot 1500 pa jih ni smelo več opravljati svojega poklica (Weinzierl, 2004, 78–81). Piše tudi o redovnicah v odporu (Weinzierl, 2004, 82).

W. Neugebauer obravnava avstrijsko odporiško gibanje v času 1938–1945 v delu *Der österreichische Widerstand 1938–1945*. Takoj po vojni je bilo tematiziranje avstrijskega odpora v Avstriji v prvi vrsti politično vprašanje in kot takšno odvisno od vsakokratnega političnega položaja v državi ter odnosov Avstrije z velesilami (Neugebauer, 2015, 15–18). Po ustanovitvi

DÖW (Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstands) leta 1963 ter inštitutov oz. oddelkov za novejšo zgodovino na univerzah na Dunaju, v Linzu, Salzburgu, Celovcu in Innsbrucku po letu 1965 so se v Avstriji pričeli tudi znanstveno ukvarjati s to temo. Napisane so bile diplomske ter magistrske naloge in doktorske disertacije (Neugebauer, 2015, 18–24). Neugebauer se v svojem delu osredinja na Avstrijo v času nacionalsocializma, ko so se v odporu angažirali različni krogi prebivalstva: delavci, socialisti, komunisti in trockisti. Precejšnjo vlogo v avstrijskem odporu je po Neugebauerju odigrala katoliška cerkev, tu zlasti posamezni duhovniki, pripadniki redov ter katoliški laiki. V odporiškem gibanju plemstva so imeli svojo težo tudi legitimisti, ki so ostali zvesti Habsburžanom. Takšno je bilo tudi gibanje O5, kamor se je vključil Nikolaus von Maasburg (Neugebauer, 263). Avtor obravnava judovsko odporiško gibanje ter gibanje ljudi v eksilu (Neugebauer, 2015, 25–224). Dotakne se gibanja TIGR, slovenskih partizanov na Koroškem in siceršnjega partizanskega gibanju v posameznih krajih v Avstriji (Neugebauer, 2015, 230–247). Iz njegovih raziskav izhaja, da se v odporu niso organizirali zgolj civilisti, marveč tudi pripadniki vojske, nadstrankarske skupine, zaporniki in taboriščniki ter posamezniki (Neugebauer, 2015, 248–311).

Plemiško rodbino Windisch-Graetz na Slovenskem je raziskoval S. Granda (Granda, 1986). Plemstvo na Slovenskem intenzivno raziskuje M. Preinfalk, ki je svoje delo začel z odmevno znanstveno monografijo o rodbini Auersperg (Preinfalk, 2005), ki je doživela tudi svojo nemško izdajo (Preinfalk, 2006). Njegovo do sedaj zadnje obširnejše delo o plemiških rodbinah na Slovenskem je izšlo 2017 (Preinfalk, 2017). V svojem prispevku *Habsburško plemstvo po letu 1918* Preinfalk obravnava usodo nekaterih slovenskih plemiških rodbin po koncu II. svetovne vojne (razlastitve oz. nacionalizacija imetja, zapori, pregnanstvo, izginotje), ki so jo na Slovenskem doživljali tudi neplemiči (Preinfalk, 2019, 181–206). Ne obravnava pa njihovega organiziranega odpora proti nacionalsocializmu.

Tu navedenim znanstvenim in memoarskim delom Slovencev je skupno to, da se, za razliko od pričujoče študije ter omenjene objave Neugebauerja, ne ukvarja jo z odporom plemstva na Slovenskem med II. svetovno vojno. V moji študiji je del tega dokumentiranega, vendar do sedaj neobravnavanega nepartizanskega upora proti okupatorju prikazan v obliki perspektivno skrajšane (Musil, 1978, 648) *case study*. Gre za proučevanje primera plemiške rodbine Maasburg in njenih sorodnikov na Slovenskem, kar je v slovenski znanstveni literaturi novost.

Končevanje enega obdobja skupne države južnih Slovanov, Kraljevine Jugoslavije, ki ni bila nikakršna demokracija, je bilo zaradi med- in povojnih sankcij proti drugače mislečim in nasilja nad njimi v drugi Jugoslaviji (Golob, 2005) precej razpotegnjeno. Začetek

drugega obdobja skupne države, ki se je imenovala različno – Demokratična Federativna Jugoslavija (DFJ), Federativna ljudska republika Jugoslavija (FLRJ) in ob svojem razpadu Socialistična federativna republika Jugoslavija (SFRJ) –, so zaznamovali izvensodni po-boji, inscenirani, sprva po zvočnikih javno predvajani politični sodni procesi, taborišča, preganjanja in zapi-ranja drugače mislečih, tudi izobražencev (Sirc, 2010), stigmatizacija nasprotnikov in njihovih družin (Vode, 2004), ustrahovanja, nacionalizacije (Simoniti, 2003, 183–252, 255–350), taborišči Goli otok in Sv. Grgur (Marinac, 2009), obsodbe na smrt, med drugim Črto-mirja Nagodeta, Borisa Furlana (Furlan Seaton, 2016) in Ljuba Sirca na zloglasnem Nagodetovem procesu. Pojavi kot so zloraba psihiatrije (o tem je med drugim pisal Zdenko Zavadlav v svojih *Pismih izza odra* (2002)), vohunjenja, prisluškovanja, cenzura zasebnih zapisov (pisma, dnevniki, neobjavljene študije še ko-nec osemdesetih let prejšnjega stoletja) tako v Sloveniji kot drugod v SFRJ, pridobivanja ljudi za vohunjenje ter izsiljevanja, o čemer je marsikaj povedal Albert Sve-tina v *Od osvobodilnega boja do banditizma* (2004), so zaznamovali naš vsakdan. Odražali so se tudi na življenjih ljudi, ki so tema pričujočega članka

RODBINA MAASBURG NA SLOVENSKEM

Začetnik »slovenske« rodbina Maasburg je bil c.kr. naslovni generalmajor, baron Johann von Maasburg (1847–1923), katerega poplemenitena rodbina Maschek izhaja iz Hradca Králové (Miladinović Zalaznik, 2018a, 304–317). Leta 1876 se je v Vipavi poročil z domačinko Roso Mario Tribuzzi (1852–1947), hčerko okrajnega komisarja v Kočevju Martina Tribuzzija² ter Franziske, roj. Tschoffen. Rosa in Johann sta se smela poročiti, ko je Johann dobil dovoljenje in po takratnih uzancih deponiral kavcijo v višini 24.000 goldinarjev (AT-oeStA/KA, 1852). Tako je imela država zagotovilo, da žena po morebitni moževi smrti ne bo padla v breme države. V zakonu so se jima rodili hčerka Edithe (1877–1892) in sinova Wilhelm (1876–1957) ter Friedrich (1880–1914). Friedrich je kmalu po začetku vélike vojne padel³ kot častnik v bitki za Lviv pri Gródeku.⁴

Johann je z ženo Roso dočakal konec vélike vojne v Vipavi. Iz Vipave je po rapalski mirovni pogodbi leta 1922 nastal Vipacco. Zavezniki so s tem delom slovenskega ozemlja poplašali Italiji njen izstop iz

obrambne vojaške zveze centralnih sil, sklenjene 1879 med Nemškim cesarstvom ter Avstro-Ogrsko, ki se ji je 1882 v t. im. trozvezo priključila Kraljevina Italija. Toda Italija je po podpisu tajnega *londonskega spora-zuma* leta 1915 (Bajc, 2017, 993–1014) prestopila k antanti. Zaveznikom se je bilo Italiji za njen prestop po zmagi konec vojne najlaže zahvaliti z ozemljem, ki ni bilo njihovo, pač pa del razpadle poraženke Avstro-Ogrske. Dober del današnje zahodne Slovenije, tja do vključno Postojne, je bil kot poplačilo darovan Italiji.

Johann je v Vipavi ostal tudi po propadu Habsburške monarhije in je tu pokopan. Vdova je v Vipavi nekaj časa živela sama, dokler se ni k njej priselil ločeni sin Wilhelm,⁵ invalid v činu podpolkovnika stare avstrijske vojske. Z materjo sta v Vipavi dočakala II. svetovno vojno ter njen konec. Rosa je umrla leta 1947, stara skoraj 95 let. Po njeni smrti je sin, ker mu naše oblasti niso izplačevale avstrijske pokojnine, so mu pa dale dovoljenje, da odide na zdravljenje v Trst, avgusta 1947 zapustil svoj dom. Dne 8. 11. 1948 je Okrajno sodišče v Gorici pokojno Roso in Wilhelma, ki je 1944 izpričano rešil nekaj Vipavcev pred ustrelitvijo (Miladinović Zalaznik, 2018b, 766), kot pripadnika *nemške narodnosti* razlastilo. Zaplembo je Okrajno sodišče v Gorici odredilo 4. 4. 1949 (PANG, 544, 255). Tega, da je ostal brez imetja, pa Wilhelm niti še 11. julija 1951, ko je pisal takratnemu jugoslovanskemu generalnemu konzulu v avstrijski Krivi Vrbi, kjer je tudi sam živel, ni vedel. V pismu v lepi slovenščini, kjer je v skladnji zaznati vpliv italijanščine, prosi za dovoljenje, da bi smel iz svoje hiše vzeti perilo, posteljnino ter različne predmete osebne vrednosti, ko bo po odprtju meja smel v Vipavo (PANG, 544, 255).

Friedrich je zapustil ženo Irmo, roj. von Adamovi-cs, (1882–1936), hčerko Franzisko (1912–1990) in sina Nikolausa, ki je bil ob očetovi smrti star 10 mesecev. Leta 1927 se je družina zaradi izplačevanja avstrijske pokojnine po padlem možu oz. očetu morala preseliti iz Maribora v Gradec (Maasburg, C., 1996, 23).

Odpor proti nacionalsocializmu Nikolausa (1913–1965) in Christiane von Maasburg (1914–1984)

V Nemški Avstriji, kar je prva avstrijska republika po imenu in dojemanju same sebe bila (Rauchensteiner, 2017, 18ff), je Nikolaus že kot najstnik zaznal veli- konemškega in nacionalsocialističnega duha, ki se ni

² Družina Tribuzzi je v Vipavi izpričana že v 18. st. (Premrl, 2015, 24).

³ O Friedrichovi smrti je poročal Marburger Zeitung, 24. 11. 1914: Oberleutnant von Maasburg †, 3, ki je izpostavil, da je bil mladi častnik priljubljena osebnost v Mariboru.

⁴ Te boje je v pesmi *Grodek* ubesedil avstrijski ekspresionistični pesnik Georg Trakl (1887–1914). Zaradi grozot, nasilja ter uničenja vsega človeškega in od človeka postavljenega, čemur je bil Trakl priča v bitki pri Gródeku, je hotel narediti samomor, vendar so ga preprečili soborci. Niso pa mu mogli preprečiti, da bi v bolnišnici ne vzel prevelike doze kokaina, zaradi česar je kmalu po tej bitki umrl. Pesem je v slovenščino v prepisal Kajetan Kovič (Kovič, 2000, 143).

⁵ Z Douglas Marie de Courcy Mac Carthy (1891–1962) se je smel po dolgi zaroki poročiti šele med vojno, na bojišču, v Krakovu, ker je zaročenkini babici, grofici Zichy, šele avgusta 1914 uspelo od dvora izposlovati dovoljenje. Do rojstva hčerke 1915 je bila tudi Douglas na fronti in sicer v garnizijski bolnišnici Rdečega križa v Vzhodni Galiciji. Z Wilhelmom sta imela dve hčerki, obe rojeni med vojno (Maasburg, J., s.d., s.p.).

širil samo v vojaških strukturah, pač pa tudi po šolskih ustanovah, ki jih je obiskoval. Ob anšlusu (12. marca 1938), ki ga je doletel med izobraževanjem na znameniti vojaški akademiji Terezijanišče,⁶ je odklonil prisego Hitlerju. To je utemeljeval z bolečinami v kolenskem sklepu (Maasburg, C., 1996, 23–24). Posledica njegove nepokorščine je bila, da je nemška tajna državna policija (gestapo) 14. 3. 1938 ukazala, naj iz akademije odpustijo tega nasprotnika nacionalsocializma, ki prijateljuje z Judi ter mešanci⁷ in je nadvojvodi Feliksu pomagal pri begu iz Avstrije (Maasburg, C., 1996, 29–31). Od takrat se gestapo ni nehal zanimati zanj.⁸

Nikolaus, ki je med šolanjem v Gradcu agitiral proti nacistom in okoli sebe zbiral somišljenike, se je priključil avstrijskemu odporniškemu gibanju, ki je bilo precej heterogeno: levičarsko, desničarsko, konfesionalno, judovsko, konservativno, monarhistično, emigrantsko, vojaško, nad-strankarsko, zaporniško, taboriščno ter individualno (Neugebauer, 2015). Učinkovitost upornikov in trajanje njihovega delovanja sta bila omejena, saj jih je gestapo s pomočjo infiltriranih ovaduhov onemogočal, preganjal, zapiral v koncentracijska taborišča in jih nemalo ubil, tudi še aprila 1945 (Neugebauer, 2015, 198).

Med upornimi monarhisti v Avstriji so bili tudi nadstrankarski legitimisti. Mednje so spadali Nikolaus in rodbina Auersperg (Preinfalk, 2013a, 293–300), s katero so bili v sorodu. Pripadali so sicer nemškemu *kulturnemu* prostoru, ne pa tudi nemški *politični tvorbi*, torej nemški državi. Menili so, da imajo Habsburžani *legitimno* pravico do avstrijskega prestola. Legitimisti so se shajali v palači Auersperg na Dunaju, kjer je bil od leta 1944 tudi formalno njihov sedež. Njihovi simpatizerji so bili uradniki, častniki, veleindustrijski pisatelji, posamezniki iz katoliških krogov ter nemalo žensk (Neugebauer, 2015, 182–201). Hitler si je 1932 prizadeval zagotoviti sodelovanje princa Otta Habsburškega (1912–2011) ter ga postaviti za svojega namestnika v Avstriji, kar pa je le-ta odklonil (Maasburg, C., 1996, 34–35).

V času političnih emigracij, ki jim je botroval nacionalsocializem v tridesetih letih 20. stoletja, je precej Avstrijcev živelo v Franciji, sporadično tudi Otto von Habsburg, sin zadnjega avstro-ogrskega cesarja Karla I. (1887–1922). Med emigranti je bil eden najeminen-

nejših gotovo judovski pisatelj *habsburškega mita* (Magris, 1966) iz Brodyja v Vzhodni Galiciji, Joseph Roth (1894–1939). Roth je 30. 1. 1933, ko je Hitler prisegel za kanclerja, zapustil Berlin, kjer je delal kot novinar in objavljaj v praškem *Prager Tagblatt*, budimpeštanskem *Pester Lloyd*, največ pa v *Frankfurter Zeitung*, predhodniku današnjega FAZ. Njegove analize razmer po obisku krajev zahodnega Balkana v člankih *Južna Slavija in Albanija – notranji problemi* (8. 6. 1927; Roth, 1990a, 714–719) in *Pogled v Južno Slavijo* (16. 7. 1927; Roth, 1990b, 746–749), podajajo natančno in subtilno politično podobo Albanije in Jugoslavije tistih dni.⁹

Od svojega odhoda iz Berlina je Roth nenehno potoval, pretežno po Franciji, Nizozemski ter Belgiji, pri čemer je najdlje zdržema živel v Parizu. Spričo političnih razmer v Evropi se mu je propadla Habsburška monarhija, katere slabosti in napake je natančno poznal ter o njih objavljaj, zdela veliko boljša politična opcija od nasilnega nacionalsocialističnega rajha. Postavil ji je svojevrsten spomenik v romanih *Radetzkyjeva koračnica* (1932) in *Kapucinska grobnica* (1938), kjer je slovenskemu rodu Trottovih kot predstavnikom cesarju najzvestejšega naroda v Habsburški monarhiji¹⁰ namenil vlogo poroka njihove oblasti.

Roth se je tudi v realnem življenju zavzemal za ponovno vzpostavitev Habsburške monarhije. O tem nekaj podatkov, ki poleg njegove zavzetosti osvetljujejo tako odločenost kakor tudi obupanost nasprotnikov nacionalsocializma med Avstrijci. Za rešitev domovine je Roth skoval fantastična načrta:

1. da bi mrtvega cesarja Karla v krsti spravili v Avstrijo ter skupaj z njim tudi živega, novega cesarja (Otta);
2. Roth je skušal prepričati grofa Heinricha von Degenfelda-Schonburga (1890–1978), prestolonaslednikovega vzgojitelja¹¹, naj pretihotapijo živega Otta v krsti na Dunaj in ga tam razglasijo za cesarja ter tako rešijo Avstrijo pred Hitlerjem (Bronsen, 1974, 481–482).

O tem, da ni bil zgolj snovalec fantastičnih zamisli, priča Rothova pot na Dunaj 24. februarja 1938, s ponarejenim potnim listom,¹² šestnajst dni pred anšlu-

6 Leta 1746 jo je ustanovila Marija Terezija, od tod ime. Tu sta se šolala tako Prešernov prijatelj in pesnik, Ljubljčan Anton Alexander grof Auersperg, ps. Anastasius Grün, 1806–1876 (Miladinović Zalaznik, 2008, 471–484; Miladinović Zalaznik, Granda, 2009; Miladinović Zalaznik, 2013, 127–144; Miladinović Zalaznik, 2016, 271–286), kakor poznejši hrvaški ban, politik in general grof Josip Bužimski (1801–1859), ki sta bila sošolca.

7 Otroci z Ne-Judi poročenih Judov.

8 V Brežicah so se že med vojno širile govorice, da so Nikolausa v zvezi z atentatom na Hitlerja v Münchenski pivnici *Bürgerbräukeller* 8. 11. 1939 zaprli in da ni preživel vojne (Šekoranja, 2016).

9 Članki so izšli v *Novi reviji*, priloga *Ampak* leta 1996, letn. 15, št. 172/173, 32–38, v prevodu M. Miladinović Zalaznik.

10 Verjetno prav zaradi tega smo Slovenci dobili prevod romana *Radetzkyjeva koračnica* šele leta 1982, romana *Kapucinska grobnica* pa 1984 (oba v prevodu M. Miladinović). Do takrat ju je, po informaciji takratnega glavnega urednika Cankarjeve založbe Toneta Pavčka, iz založniških programov redno črtal literarni zgodovinar Anton Ocvirk (1907–1980).

11 Grof je v petdesetih letih 20. stoletja postal sorodnik Maasburgov.

12 Za podatek se zahvaljujem Igorju Grdini.

som. Tja je odšel po Ottovem pooblastilu, da bi prepričal kanclerja Kurta Schuschnigga (1897–1977), naj odstopi v korist Habsburžana. Rothu se ni posrečilo, prodreti do kanclerja. Pač pa mu je dunajski policijski predsednik Michael Skubl (1877–1964), ki je bil hkrati državni tajnik v uradu zveznega kanclerja za vprašanja varnosti in varovanja, svetoval, naj se raje takoj vrne v Pariz. Kar je Roth tudi storil. Posebna ironija usode je hotela, da je bil to tisti Skubl, ki je »bdel« nad Ivanom Cankarjem¹³ in bil leta 1918 »podpisnik osmrtnice« za rajnko Avstrijo. Dne 31. oktobra 1918 jo je v Ljubljani objavilo uredništvo *Kurenta*:

S potrjim prežalostnim srcem naznanjamo vsem znanec in prijateljem pretužno vest, da je naša draga mati AVSTRIJA po dolgi mučni bolezni izdihnila svojo kosmato dušo. Naj v miru počiva. [...] Grof Attems m.p., grof Künigl m.p., grof Barbo m.p., dr. Skubl m.p., dr. Šušteršič m.p. (Svoljšak, 1995, 201).

Avstrijsko odporniško gibanje O5

Nekaj nadstrankarskih nasprotnikov tretjega rajha ter nacionalsocializma v Avstriji se je organiziralo v nadstrankarskem odporniškem gibanju O5,¹⁴ katerega član je bil tudi Nikolaus. Že v samem imenu gibanja je zapisan program, saj v šifri O5 stoji 5 za peto črko samoglasnikov abecede, torej E, ki skupaj z O označuje Avstrijo (OE, Oesterreich).

Gibanje O5 so začeli ustanavljati leta 1937.¹⁵ Imelo je nekaj prednosti pred ostalimi, med drugim, da je bilo precej članov pripadnikov plemstva. Plemstvo je bilo sicer heterogeno, vendar so ga zbliževale skupne vrednote ter gojenje tradicije. Plemiči so bili že od nekdaj povezani v omrežjih, ki jih je odlikovala brezpogojna lojalnost in niso bila strankarsko vezana. Kljub temu je po organiziranosti vsa protinacistična gibanja prekašala KP Avstrije, ki ni imela samo največ izkušenj z delovanjem v ilegali, pač pa tudi finančno podporo Sovjetske zveze. Ostalih avstrijskih gibanj, razen morda idejno, ni podpiral nihče.

Nikolaus se je spomladi 1938 po odpustu iz vojaške akademije nekaj časa skrival pri prijateljih v Gradcu in z njimi organiziral beg ogroženih Avstrijcev čez mejo v Jugoslavijo (Maasburg, C., 1996, 50). Jeseni 1938 je odpotoval v osrednjo Francijo (St. Germain-des-Fossés) na grad princa Xaviera de Bourbon-Parme

(1889–1977). V prinčevem gradu so uživali gostoljubje Otto Habsburški, njegov brat, nadvojvoda Felix (1916–2011) in nekaj drugih Avstrijcev, ki so zbežali pred nacionalsocialisti. Maasburg je tu prisegel Ottu, ki ga je takrat zadolžil, naj na Štajerskem organizira odporniško gibanje ter vodi njegov vojaški del. Poleg tega naj bi Nikolaus, ki je govoril nemško, angleško, francosko, italijansko in razumel slovensko ter bil po izobrazbi strojni inženir in pilot, organiziral obveščevalno zvezo preko Zagreba ter Maribora. Prav tako naj bi vzpostavil stike s kolegi iz vojaške akademije ter jih združil v odporniškem gibanju avstrijskih častnikov (Maasburg, C., 1996, 51).

Nikolausu, ki je opravil tečaj za rezervne častnike, so v vojaških strukturah dali jasno vedeti, da ga nenehno opazujejo in da ga bodo ob najmanjšem sumu poslali v koncentracijsko taborišče. Takrat mu je pomagal soborec pokojnega očeta, ki ga je preko svojih stikov hotel spraviti v nemško vojaško obveščevalno službo *Abwehr* in ga tako zaščititi pred gestapom.¹⁶ Nikolaus se je 1939 o tem v Zürichu posvetoval z nadvojvodo Felixom, ki mu je svetoval, naj se priključi *Abwehru*, saj bo tako lažje deloval proti nacističnemu režimu ter hkrati prišel do pomembnih informacij nemške obveščevalne službe (Maasburg, C., 1996, 53). V Zürichu se je Nikolaus srečal tudi s socialistom Felixom Slavikom (1912–1980), poznejšim dunajskim županom. Z njim sta sodelovala v protiobveščevalni dejavnosti v Trstu, kar je zabeležila tudi Ozna (ARS-1931, 618, 301–76).

Baronove aktivnosti ter potovanja po Jugoslaviji, Italiji, Švici in Franciji niso ostali neopažena. V letih 1939–1940 ga je gestapo trikrat aretiral. Oktobra 1941 se je Nikolaus poročil z grofico Christiane Ceschi a Santa Croce, ki je živela na družinskem, od poroke naprej njenem gradu Bizeljsko. S svojimi šestimi sorojenci je odraščala v dveh maternih jezikih, nemščini ter italijanščini, obvladala je angleščino, ker se je šolala v Angliji, ter slovenščino. Od sosedov, zlasti živinozdravnika dr. Maksimilijana Šribarja (1893–1993), se je naučila poljedelstva, živinoreje ter upravljanja z gozdovi. Sanirala je ne prav cvetoče posestvo, obnovila grad in grajsko kapelico (Faber, 2016).

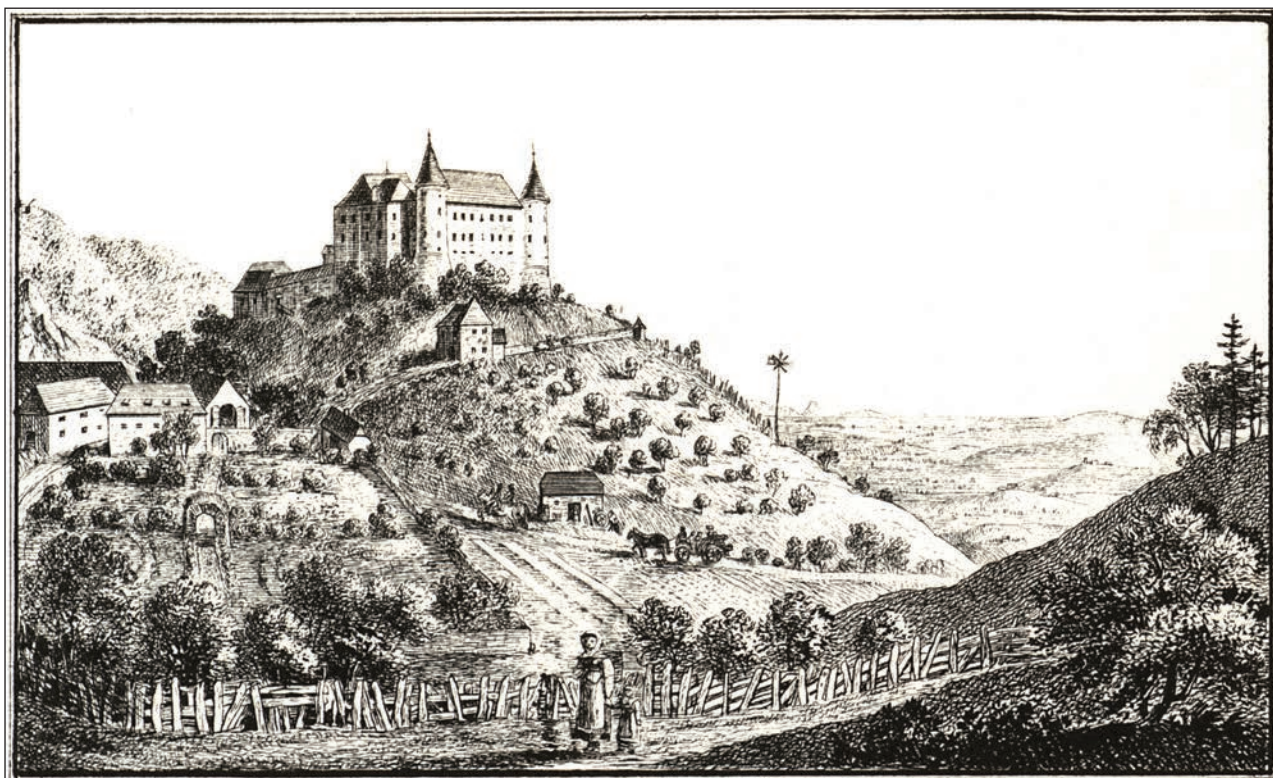
Med vojno sta Maasburga na gradu pred Nemci skrivala slovenske družine ter prijateljico, Judinjo z Dunaja, grofico Friederike Sizzo de Noris, roj. Deutsch (okoli 1910–1994). In to kljub temu, da je Christiane leta 1942 na Bizeljskem rodila sina in leta 1944 hčerko ter da so jo Nemci nadzorovali. Maasbur-

13 Za podatek se zahvaljujem Igorju Grdini.

14 Leta 1945 je bil odporniški znak O5 vklesan poleg glavnih vhodnih vrat v Stefanovo katedralo na Dunaju.

15 Soustanovitelj O5 je bil Puljčan dr. Hans Sidonius von Becker (1895–1948), sicer prostozidar (Velika loža Avstrije).

16 Podobno se je med drugo svetovno vojno vedel nemški pesnik, pripovednik ter esejist, zdravnik Gottfried Benn (1886–1956). Po prvi svetovni vojni, ki jo je preživel na frontah, se je ogrel za italijanski fašizem in nemški nacionalsocializem. Kljub temu je prijateljeval z judovsko pesnico Else Lasker-Schüler (1869–1945), ki se je pred nacionalsocializmom umaknila v Švico. Ko so ji Nemci odvzeli državljanstvo, se po svojem tretjem obisku Palestine ni več vrnila v Evropo in je umrla v Jeruzalemu. Benna so 1934 nacionalsocialisti kot avtorja prepovedali, v nevarnosti je bila tudi licenca za zdravniško prakso, tako da jo je 1935 sam zaprl. »Umaknil« se je v vojsko, kar je razglasil za aristokratsko obliko emigracije. Leta 1951 je Benn prejel Büchnerjevo nagrado, ki je najvišja nemška nagrada za književnost.

Slika 1: J. F. Kaiser: Litografirani pogledi Štajerske 1830 (Wikimedia Commons).

ga sta imela na gradu tudi radijski oddajnik, s katerim sta pošiljala informacije britanski tajni obveščevalni službi MI 6 (Vodušek Starič, 2002, 8–9), kar je bilo smrtno nevarno. Tudi to je zabeležila Ozna. Christiane je partizanom osebno (bala se je izdajstva zaposlenih) prala, kuhala in jih na gradu skrivala. Ter jim od pomladi 1944 plačevala davke ter jih mesečno zalagala z govedom in konji.¹⁷

Življenje Maasburgov je postajalo vedno bolj zapleteno. Medtem ko je družina živela na Bizeljskem, kjer so tudi potekali boji, je bil Nikolaus pri *Abwehru* v Salzburgu in Celovcu, potoval je v Dalmacijo, kjer naj bi v Splitu po nalogu NEST (*Abwehr-Nebenstelle* = nekakšna izpostava *Abwehra*) Trst s sedežem na via Rossetti¹⁸ likvidiral človeka, vendar ga ni. Nalogo je pozneje opravil že omenjeni Felix Slavik (ARS-1931, 618, 301–76).

Nikolaus se je vedno znova vračal na Bizeljsko. Tu je imel stike s partizani in upornim slovenskim

plemstvom ter preprečil, da bi SS izvedla nameravano merjenje lobanj svojcev ter domačinov. S to metodo je SS določal rasno pripadnost in čistost prebivalcev, od česar je bila odvisna njihova nadaljnja usoda (Maasburg, C., 1996, 59). Nikolaus je sodeloval s partizani ter jim s pomočjo dr. Šribarja dobavljal informacije, strelivo ter orožje. Partizani so vse sprejemali kljub temu, da je Nikolaus v Ozni veljal za zagrizenega antikomunista (ARS-1931, 618, 301–76).

Nikolausa so na ukaz majorja dr. Heinricha Petersona¹⁹ (NEST Trst), sicer odvetnika iz Beljaka, ki je ugotovil, da je baron dvojni agent in se zavzema izključno za legitimistične cilje ter sodeluje z Anglo-Američani, jeseni 1943 kazensko premestili k nemškim obrabnim silam *Wehrmacht* na Norveško (ARS-1931, 852, 108–1). Ker se je od tam *brez dovoljenja oddaljil* od enote, t. j. odpotoval na Bizeljsko, in ker je v *Wehrmachtu* na splošno deloval *razdiralno* (Neugebauer, 2015, 248–257), so ga jeseni 1944 v Celovcu postavili pred vojno

17 O tem je 1. 11. 2017 pričal nekdanji partizan, politik, publicist in diplomat Božidar Gorjan – Bogo (1924) na I. programu nacionalne TV v oddaji *Spomini*.

18 Na Ulici Rossetti se 10. 3. 1944 umorili tri Slovence, dr. Stanka Vuka, njegovo ženo Danico Tomažič in dr. Draga Zajca. Dolgo so umor pripisovali bodisi *črni roki*, bodisi *plavi gardi*. Najnovejša dognanja govorijo o tem, da so jih likvidirali slovenski komunisti. O umorjenih je pisal Fulvio Tomizza (1935–1999) v svojem delu *Gli sposi di via Rossetti: Tragedia in una minoranza* (1986), v slovenskem prevodu Majde Capuder *Mladoporočenca iz ulice Rossetti: Tragedija neke manjšine* (1987). Prim. tudi: Pahor, 1975; Breclj, 2017; Zvonar Predan, 2018, 195–196.

19 Dr. Heinricha Petersona, vodjo NEST Trst, je Udba po vojni hotela pridobiti za sodelovanje s pomočjo nekega avtomehanika, ki je bil njegov šofer (ARS-1931, 852, 108–1).

Slika 2: Nikolaus von Maasburg (1913–1965) pred smrtjo (Zasebni arhiv Maasburg).

sodišče, ki ga je obsodilo na fronto. S sodišča mu je s pomočjo kolega iz *Abwehra* uspelo pobegniti. Prebil se je do Dunaja in vzpostavil stik s palačo Auersperg, kjer je bilo od 1944 središče odporniškega gibanja O5. Le-to se je 1945 povežalo s Sovjeti in tako preprečilo boje za Dunaj, posledično tudi veliko žrtev na vseh straneh. Takrat so Nikolausa zaprli še Rusi (Schandl, 2011, 103–109), vendar mu je uspelo pobegniti. Zaprli so ga po vsej verjetnosti zato, ker so imeli odporniško gibanje O5 za »Združenih držav tajno obveščevalno službo« (Neugebauer, 2015, 261).

Gibanje O5, ki je ves čas pričakovalo navodila za svoje delo od Otta Habsburškega, teh navodil pa ni dobilo, se je samo-razpustilo julija 1945. Nikolaus je od Otta celo pisno zahteval, naj ga odveže od prisege. V utemeljitvi je zapisal, da se mu ne zdi sposoben zastopati interesov nekdanje vladarske hiše (Maasburg, C., 1996, 76–77).

Na Bizeljskem so se boji približevali koncu. Na terenu so se poleg slovenskih partizanov in Nemcev pojavljale različne oborožene enote jugovzhodne Evrope in Besarabci. Konec vojne so partizani, čeprav so med vojno zapisali, da je treba Maasburge zaščititi (ARS-1931, 618, 301-76), Christiane z obema otrokoma, bolešno materjo ter judovsko prijateljico, ki jo je Christiane skrivala na svojem gradu, poslali najprej v taborišče v Brežice, od tam pa na vlak, ki so ga spremljale sovjetske enote. Odpeljali so jih v Avstrijo. V Lipnici jim je uspelo s transporta pobegniti in se skriti pri ljudeh, ki so bili kljub množici vojska in beguncev pripravljeni pri sebi skriti pet ljudi ter jih prehranjevati (Sizzo de Noris).

Grad Bizeljsko je bil jeseni 1945 zaplenjen in lastniki kmalu zatem razlašeni. Tisto nekaj malega, kar je Christiane uspela skriti, preden so jo partizani z družino z gradu izgnali, so prebivalci izkopali in odnesli. Ohranil se je zgolj kelih, ki je v grajski kapelici služil pri maševanju. Leta 1956, ko je Christiane prvič po vojni pripeljala svoje štiri otroke v Slovenijo, ji ga je vrnil sosed iz Orešja. Ker so bili Maasburgi takrat ubogi kot cerkvene miši, so ga vsi razen globoko verne Christiane hoteli prodati. Bila je proti, češ da se posvečenih reči ne prodaja. Kelih je ostal v družini in še danes služi svojemu namenu. Pri krstih in drugih priložnostih ga uporablja Christianin sin, msgr. dr. Leo-Maximilian Maasburg, rojen 1948 v pregnanstvu v Gradcu.²⁰

Nikolausa v osvobodjeni Avstriji ni potreboval nihče. Med drugim se ga je kot nekdanje vojaške osebe držal očitek preloma prisege (Hitlerju), ki je, kot vemo, ni nikoli dal. Koristilo mu tudi ni sodelovanje z jugoslovanskimi partizani. Christiane je v Meranu na Južnem Tirolskem, kjer je z otroki živel zaradi bolne matere, odprla obrat za izdelavo vafeljev, ki ga sama ni zmogla voditi. Nikolaus pa na Južno Tirolsko do leta 1952 ni smel, ker je dejavno podpiral Južne Tirolce v njihovi težnji po združitvi z Avstrijo, katere del so bili do konca I. svetovne vojne. Zdi se, da je bil enkrat več na nepravi strani. Leta 1949 se je družina preselila v Kitzbühel. Do izbruha alžirske krize 1954 je Nikolaus delal v nekem alžirskem avtobusnem podjetju v Parizu, potem v turizmu v Münchnu. Smrt ga je komaj 52-letnega doletela kot nameščenca italijanske tovarne tipkalnih strojev Olivetti (Maasburg, C., 77).

Smrt šestih sorodnikov

Maasburgi so zaradi posledic vojne izgubili nekaj sorodnikov iz slovenskih plemiških rodbin Windisch-Graetz (Stekl, Wakounig 1992) ter Attems. Pri tem velja izpostaviti, da so vsi skupaj podpirali partizane

20 P. Leo je študiral pravne in politične vede, teologijo in misijonologijo v Innsbrucku, Oxfordu in Rimu. Od 1982 do 1997 je spremljal mater Terezijo v Indiji in na njenih potovanjih ter bil njen spovednik. O tem je 2010 izšla njegova knjiga *Mati Terezija. Čudovite zgodbe*, ki je prevedena v 18 jezikov, tudi v slovenščino. Pri nas je izšla 2011.

Slika 3: *Franz Kurz zum Thurn und Goldenstein: Pogled na grad Hošperk (Wikimedia Commons).*

ali celo bili sami partizani kljub drugačnemu svetovnemu nazoru: krščansko plemstvo je bilo globoko verno, komunistično partizansko vodstvo pa ne in se je idejno-ideološko napajalo v marksizmu-leninizmu s primesmi stalinizma.

Windisch-Graetzi izhajajo iz Slovenj Gradca, kjer je rodbina živela od 13. st. dalje. Po razpadu Habsburške monarhije so ostali v državi SHS, pozneje Kraljevini Jugoslaviji. Imeli so naš domovinski list, se pravi državljanstvo. Med drugo svetovno vojno so bili pri nemškem okupatorju slabo zapisani. Gestapo je zabeležil, da niso hoteli pozdravljati s *Heil Hitler*, pač pa jim je bil ljubši slovenski *Bog daj*. Med seboj da so tudi raje govorili slovensko ali celo italijansko, samo da jim ni bilo treba govoriti nemško (ARS-1931, RSNZ SRS, MF).

O tem, da pri nemških oblasteh niso bili dobro zapisani, pričajo dokumenti nemškega konzulata v Ljubljani. Konzulat jugoslovanskemu državljanu knezu Ottu von Windisch-Graetzu z gradu Slatna, ki je maja 1940 hotel v bolnišnici na Dunaju obiskati nečaka dr. Huga Vinzenza, ni hotel izstaviti vizuma

za Avstrijo (ARS-1931, RSNZ SRS, 831, 113-3). Tudi Alfredu von Windisch-Graetzu, roj. 13. marca 1890 v Konjicah, od leta 1921 dalje jugoslovanskemu državljanu, maja 1940 Nemci po več prošnjah niso hoteli dati vizuma za obisk žene in otrok v Avstriji (ARS-1931, RSNZ SRS, 829, 113-3).

Winidsch-Graetze so po okupaciji Jugoslavije opazovali tako italijanski in nemški okupatorji kakor tudi partizani, čeprav so slednje podpirali. 27. marca 1944 so partizani požgali njihov obnovljeni grad Hošperk pri Planini, pri čemer so odpeljali lastnika Eduarda (1891–1976), skupaj s hčerko Wilhelmine (1930) v bližnji gozd, od koder sta videla, kako grad gori. Šele takrat so ju izpustili in sta se smela vrniti na pogorišče (Degenfeld von, 2018; Henley Windisch-Graetz, 2002, 109–111).

Grad je zgorel do tal, z njim tudi družinski arhiv, kjer so bili shranjeni dokumenti preteklih 600 let življenja in delovanja na Slovenskem. Tako je bila na mah izbrisana družinska zgodovina, kolikor je ni bilo shranjene v spominu preživelih. Slepa mama in oče s štirimi hčerkami so se preselili na imetje v Pivko.

Slika 4: Dvorec Slatna (Wikimedia Commons).

Proti koncu vojne je rodbina na tovarnjakih svoje firme *Javor*, kakor se je podjetje imenovalo po vojni, s šoferji zbežala v Trst. Da bi šoferji ne imeli težav s partizani, so jih Windisch-Graetzi skupaj s tovarnjaki poslali iz Trsta nazaj v Pivko.

Prva človeška žrtev partizanskega revolucionarnega ukrepanja med sorodniki Maasburgov je bil v družino Windisch-Graetz poročen grof Hubertus Ledebur (1901–1945) iz Konjic, ki so ga partizani slabo leto po požigu gradu Hošperk, v začetku 1945 zvalili na pogovore v gozdove pri Oplotnici, ga tam mučili ter skupaj s pri njih zaposlenim gozdarjem Jožefom Vedingerjem (Woedinger) likvidirali. Gozdarjeva vdova Marija je obe trupli identificirala in moža legalno, Ledeburja ilegalno, izkopala ter oba pokopala v družinskem grobu Vedingerjev na pokopališču Sv. Ana v Konjicah. Na spomeniku je dala vklesati samo možovo ime in napis PAX (Maasburg, L.).

Druga žrtev partizanskega revolucionarnega ukrepanja v družini je bil dunajski odvetnik, grof dr. Georg Thun und Hohenstein (1905–1945), ki je bil bratranec v drugem kolenu Christiane von Maasburg. Bil je poročen in je imel hčerko Johanno (1932) ter sina Romedia

(1934–1965). Z Dunaja je prihajal na grad Bizeljsko in v Slovensko Bistrico, kjer je vzdrževal stike s slovenskim plemstvom, ki je bilo protinacistično. Iz oznovskih zaslišanj je razvidno, da so se slovenski plemiči Attems, Maasburg, Windisch-Graetz ter dunajski Thun na slovenskih tleh organizirali v odporu proti Hitlerju. S partizani je Thun vzpostavil stike s pomočjo Nikolausa von Maasburga ter živinozdravnika Maksa Šribarja (Sizzo de Noris; Faber).

Kot član AKOM-a (avstrijski Akcijski komite) ter avstrijskega odporniškega gibanja O5 s stiki z Angleži (Broucek, 2008, 402–404), s katerimi se je povezoval tudi preko radijskega oddajnika na gradu Bizeljsko, je bil Thun Ozni očitno sumljiv (ARS-1931, 852, 108-1). Ko so partizani prišli aprila 1945 na bizeljski grad, so si »sposodili« zadnje konje in s seboj odpeljali Thuna. Vrnili se niso ne konji ne Thun, ki so ga takrat likvidirali (Sizzo de Noris).

Tretja, četrta in peta žrtev partizanskega revolucionarnega ukrepanja v sorodstvu so bili člani rodbine Attems, ki je na naših tleh (Sveti Križ, danes Vipavski Križ) izpričana od leta 1605 (Preinfalk, 2013b, 286).²¹ Grof dr. Ferdinand Attems (1885–pogrešan 1. 1946)²²

21 Iz te rodbine je izhajala slikarka tihožitij, grofica Maria von Attems (1816–1880). Bila je hčerka deželnega glavarja Štajerske, Ignaza von Attemsa, in od 1839 žena Prešernovega prijatelja Anastasiusa Grüna. Njene slike, ki so bile po vojni lastnikom zaplenjene, hranita Narodna galerija in Narodni muzej, Ljubljana.

22 <https://www.sistory.si/zrtve/zrtve/?id=1725> (zadnji pristop: 12. 11. 2019).

iz Slovenske Bistrice je bil jugoslovanski državljani. Poročen je bil z Wando (1887–pogrešana 1. 1946),²³ ki je bila državljanka Čehoslovaške. Imela sta pet otrok. Ferdinand je bil med drugo svetovno vojno

vpoklican v nemško vojsko, kjer je kot član naborne komisije pomagal marsikateremu slovenskemu naborniku, zato je bil s tega položaja razrešen. Kljub temu je bil neposredno ob koncu vojne skupaj z ženo in dvema sinovoma aretiran ter zaradi veleizdaje obsojen na prisilno delo, izgon in odvzem celotnega premoženja. Z ženo sta bila nekaj časa zaprta v kazenskem taborišču v Brestanici, od koder se je junija 1946 za njima izgubila vsaka sled (Preinfalk, 2013b, 287).

Najmlajši sin Aloysius (1927) se je pridružil slovenski prekomorski brigadi in se je iz vojne vrnil s partizanskim činom. Na domu, v zaseženem gradu, so ga čez nekaj dni prijeli skupaj z bratom Franzem (1926–1999). Oba so zaprli v oznovske zapore, od koder so ju leta 1946 izpustili in izgnali v Avstrijo. Po vsej priliki so udbovci umorili tudi sina oz. brata Emila Hansa (1921–pogrešan 1. 1946), ki je pogrešan od 1. 1946.²⁴ Vojaška sodba proti Ferdinandu in Wandi Attems iz leta 1945 je bila 1993 razveljavljena, ker so potomci v postopku pred sodiščem uspeli dokazati njuno korektno zadržanje med vojno. Rodbini Attems je bilo po II. svetovni vojni odvzeto vse premoženje na Slovenskem. V dolgoletnih denacionalizacijskih postopkih ji je bil vrnjen en del odvzete posesti.

Šesta žrtev partizanskega revolucionarnega ukrepanja v družini je bil brat Christianine mame, knez Gottlieb Windisch-Graetz (1899–pogrešan 4. 1946). Bil je iz družine enajstih otrok, gozdarski inženir in ekonomist, ki je govoril nemško, slovensko, italijansko, francosko, angleško in srbsko.

Gottlieb z dvorca Slatna pri Litiji, je podpiral partizane, jih zalagal z denarjem ter vozovi zdravil. Voditelj OF je iz Postojne z avtom osebno vozil v Trst in nazaj kljub temu, da je vedel, koga vozi in da so ga Nemci kontrolirali. Pred vsakim odhodom v Trst so zahtevali, naj jim da poimenski seznam potnikov, ki jih bo prevažal. V Windisch-Graetzovem gradu v Postojni so marca 1945 tri tedne razpravljali o bodoči jugoslovanski vladi (ARS-1931, RSNZ SRS, MF). Gottlieb je imel stike tudi s poljsko vlado v izgnanstvu v Londonu (Katalog FO 371, leto 1945b). Ker so svaka Ledeburja, čeprav je bil nasprotnik nacionalsocializma, partizani likvidirali, in zato, ker so jim zažgali grad Hošperk, je sam potem, ko so ga partizani po prvi aretaciji 12. 5. 1945 izpustili, odšel v Trst. Tu so ga njemu znani partizani 13. 5. 1945 zvalili v avto pod pretvezo, da se morajo pogovoriti

o družinskem imetju. Odpeljali so ga v Ljubljano. V Bogoljuba so ga preimenovali v oznovskih zaporih, kjer so tudi zapisali, da je »politično sumljiv Slovenec« (ARS-1931, 1069, 4). Zaprt je bil v škofovih zavodih v Šentvidu, ki so bili 1905 prva gimnazija na naših tleh s slovenščino kot poučevalnim jezikom.²⁵ Iz Šentvida so Gottlieba prezaprl v sodne zapore, potem v učne delavnice in nazadnje na psihiatrijo na Studencu. Kakšni obravnavi je bil podvržen tam, si lahko samo mislimo. S Studenca je izginil, tako kot trije Attemsi, aprila 1946. Do takrat niso zasegli zgolj njegovega imetja, ki je popisano (celo število odvzetih gnojnih vil), pač pa so tudi podrli grad Slatna, kjer je živel skupaj z materjo, ter ga razlastili. To isto se je zgodilo z vsem imetjem vseh članov slovenske rodbine Windisch-Graetz. In sploh z imetjem slovenskih plemiških rodbin (ARS-1931, 1069, 4; SI ZAL LJU 94, t. e. 36). V. Grossman je o tovrstnem prakticanju neprava, ki ga je doživljal tudi sam, zapisal: »To ni bil teror proti zločincem, temveč proti tistim, ki bi imeli po mnenju kaznovalnih organov večjo možnost, da to postanejo.« (Grossman, 2018, 102.)

Ob vsej natančnosti in organiziranosti med- in povojnega sistema je dejstvo, da se danes še vedno ne ve, kje in kdaj je končal knez Gottlieb Windisch-Graetz, kje in kdaj so končali Ferdinand, Wanda in Emil Hans von Attems, cinična okoliščina naše preteklosti, ki jo je pripisati represivni toleranci oblasti. V demokratični Sloveniji je še vedno čutiti njen vpliv. Kljub temu, da imamo vsi ustavno pravico do poštenega imena in groba, tega veliko žrtev nečloveškega, protizakonitega ukrepanja takratnega slovenskega represivnega komunističnega vodstva vse do današnjega dne nima. Svojci *nimajo* kraja, kjer bi se pobitih sorodnikov spominjali, ker žrtve *nimajo* ne groba ne *datuma smrti*. Še več: Ni zaznani niti volje niti pripravljenosti *današnje* države, prevzeti odgovornost za to, da se te zadeve uredijo in da takrat izginule in pobite ljudi *generalno in brez posebnih zahtevkov*, naslovljenih na zadevne upravne enote, ali dokazovanj pred sodišči, kar morajo početi svojci danes, *razglasi za mrtve*. Med človekove demokratične pravice spada tudi pravica do nepopačenega spomina, ki je temelj vsake zdrave družbene strukture. Ne kot habilitirana literarna zgodovinarica na področju književnosti v nemškem jeziku, pač pa kot človek se vedno znova sprašujem, ali smejo to pravico v današnji družbi neomejeno uživati samo Nemci v tistem delu svoje zgodovine, kjer se ukvarjajo z nacionalsocializmom.

NAMESTO SKLEPA

Maasburgi so se, kot je bilo prikazano, med vojno korektno obnašali do partizanov ter jih podpirali z denarjem, zdravili, orožjem in oddajanjem sporočil

23 <https://www.sistory.si/zrtve/zrtev/?id=1726> (zadnji pristop: 12. 11. 2019).

24 <https://www.sistory.si/zrtve/zrtev/?id=1724> (zadnji pristop: 12. 11. 2019).

25 Ob začetku vojne so 1941 za nekaj tednov postali italijanski, potem nemški, po koncu vojne oznovski oz. udbovski zaporji ter za tem vojašnica JLA, ki je tam ostala vse do razpada Jugoslavije.

Slika 5: Danes porušeni mavzolej ob gradu Hošperk med pogrebom Huga von Windisch-Graetza (Zasebni arhiv Windisch-Graetz).

zaveznikom preko lastne radijske postaje. Kljub temu so po vojni padli v roke revolucionarni oblasti in bili zato deležni delovanja revolucionarnega nasilja in neprava.

Rosa von Maasburg je bila po vojni v Sloveniji *posmrtno* razlaščen. Njen sin Wilhelm, ki je Vipavce reševal, da jih niso ustrelili Nemci, je zaradi zdravljenja smel zapustiti dom in oditi v Trst. Eno leto po odhodu je bil razlaščen. Christiane von Maasburg z dvema otrokoma, bolno materjo ter judovsko prijateljico so poveljne oblasti najprej zaprle v taborišče v Brežicah, nato pa v transportu, ki so ga stražili ruski vojaki, poslali v Avstrijo. Tudi ona je bila razlaščen. Knezom Windisch-Graetz so partizani zažgali gradova Hošperk in Slatna, zaplenili vse premoženje ter zaprli člana družine Gottlieba, ki je podpiral partizane. Ne ve se, kje, kdaj in kako je umrl.

Vse protizakonitosti proti rodbini Maasburg in sorodnikom, tudi tiste v zvezi z Gottliebom in ostalimi umorjenimi svojci, so se dogajale na osnovi t. im. *Avnojskih sklepov*, ki so jih med vojno (1944) sprejeli vodilni jugoslovanski revolucionarni komunisti v državi, ki se je imenovala Kraljevina Jugoslavija in je bila kot taka mednarodno priznana. *Avnojske sklepe* se je po koncu vojne ob razglasitvi DFJ, ki je obstajala od 10. avgusta 1945 do 29. novembra 1945, ko je bila na ustavodajni

skupščini razglašena država FLRJ, vgradilo v zakonodajo nove jugoslovanske države. Njena naslednica SFRJ je razpadla leta 1991. Aktualna slovenska država se šteje za pravno naslednico nekdanje južnoslovanske države tudi v tistem delu svoje preteklosti, ko gre za poveljno revolucionarno nasilje, saj se od njega ne ogradi.

Dne 28. septembra 2000, devet let po razpadu SFRJ, je prvi predsednik samostojne Republike Slovenije, Milan Kučan, v pogovoru za jeseniški *Radio Triglav* kot odziv na izjavo avstrijskega kanclerja Wolfganga Schüssla, v kateri je le-ta od Slovenije zahteval, naj ukine *Avnojske sklepe*, med drugim rekel: »*Avnojski sklepi so del poveljne zavezniške ureditve. Kdor misli, da se je o poveljni ureditvi potrebno pogovarjati, se mora o tem pogovarjati z zavezniki in ne z domnevno najšibkejšim članom, Slovenijo*« (Gl/ts, 2000). Toliko o suverenosti demokratične Republike Slovenije iz ust njenega takratnega predsednika. Pozabljena je bila sprava, ki sta se je leta 1990, še pred osamosvojitvijo Slovenije, lotila politika in katoliška cerkev (predsednik države Milan Kučan in nadškof Alojzij Šuštar): »*V Rogu sta si pred več deset tisoč udeleženci segla v roke predsednik republike Kučan in nadškof Šuštar ter pozvala sonarodnjake k spravi*« (Vodopivec, 2006, 205).

NON-PARTISAN RESISTANCE MOVEMENT AGAINST OCCUPIERS IN SLOVENIA THE CASE OF THE NOBLE FAMILY OF THE MAASBURGS AND THEIR RELATIVES

Mira MILADINOVIC ZALAZNIK

Institute Nova revija for the Humanities, Gospodinjska 8, 1000 Ljubljana, Slovenia
e-mail: mira.miladinovic-zalaznik@institut-nr.si

SUMMARY

This article is a case study on a member of Austrian Resistance Movement O5, Baron Nikolaus von Maasburg, and his relatives. Nikolaus and his wife Countess Christiane de Ceschi a Santa Croce lived during WWII in their Castle Bizeljско where they kept a radio station. With its help they were contacting British intelligence. They were a part of the non-partisan resistance movement against Nazism in Slovenia. Nevertheless, they supported partisans in weapons, munition, food provisions, and horses and paid taxes. In the castle they were hiding Slovene families and a Jewish friend, in spite of the fact that they had two small children. In the castle they held meetings with other Slovenian aristocrats as Windisch-Graetz and Attems as well as Count Georg von Thun and Hohenstein, a member of the Austrian resistance movement from Vienna. Six family members, even though one of them was a partisan and they all supported partisans with money, medicine, weapons, including the most eminent amongst them prince Gottlieb von Windisch-Graetz, were killed by the political secret military service OZNA, later known as Udba in 1945 or 1946. The article discusses their resistance and life after World War Two.

Keywords: contemporaneity, non-partisan resistance, aristocracy, resistant movement O5

VIRI IN LITERATURA

ARS, AS 1931 – Arhiv Republike Slovenije (ARS), fond Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije 1918–2004.

AT-OeStA/KA, Johann von Maasburg Maasburg – Österreichisches Staatsarchiv / Kriegsarchiv, Bestandesqualifikationslisten, 1852.

PANG 544 – Pokrajinski arhiv Nova Gorica (PANG), Okrajno sodišče Nova Gorica.

TNA FO 371 – The National Archives, Kew-London (TNA), Foreign Office, Political Departments: General Correspondence from 1906–1966 (FO 371).

Attems, F. Podatki o osebi. V: Sistory. Zgodovina Slovenije. Dostopno na: <https://www.sistory.si/zrtve/zrtve/?id=1725> (zadnji pristop: 12. 11. 2019).

Attems, W. Podatki o osebi. V: Sistory. Zgodovina Slovenije. Dostopno na: <https://www.sistory.si/zrtve/zrtve/?id=1726> (zadnji pristop: 12. 11. 2019).

Attems, E. H. Podatki o osebi. V: Sistory. Zgodovina Slovenije. Dostopno na: <https://www.sistory.si/zrtve/zrtve/?id=1724> (zadnji pristop: 12. 11. 2019).

Bajc, G. (2006): Operacija Julijska krajina. Severovzhodna meja Italije in zavezniške obveščevalne službe (1943–1945). Koper, Založba Annales.

Bajc, G. (2013): Pogledi zahodnih zveznikov na nasilje v Jugoslaviji med drugo svetovno vojno. Prispevki za novejšo zgodovino, 53, 1, 137–157.

Bajc, G. (2017): Dieci mesi che sconvolsero la Venezia Giulia. Il Memorandum di Londra 1915: questioni storiografiche e dettagli terminologici. Acta Histriae, 25, 4, 993–1014.

Bajt, A. (1999): Bermanov dosje. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Brecelj, M. (2017): Anatomija političnega zločina. Trst, Mladika.

Bronsen, D. (1974): Joseph Roth. Eine Biographie. Köln, Kiepenheuer & Witsch.

Broucek, P. (2008): Militärischer Widerstand. Studien zur österreichischen Staatsgesinnung und NS-Abwehr. Wien-Köln-Weimar, Böhlau.

Darovec, D. (ur.) (1999): Josip Agneletto – slovenski kulturnik in politik v Istri in Trstu. Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije Koper.

Degenfeld von, W. (2018): Wilhelmine von Degenfeld, r. 1930, privatnica v Eybachu. Ustno izporočilo. Zvočni zapis pri avtorici.

Eiletz, S. (2008): Titova skrivnostna leta v Moskvi: 1935–1940. Celovec, Mohorjeva založba.

Eiletz, S. (2010): Pred sodbo zgodovine: Stalin, Tito in jugoslovanski komunisti v Moskvi. Celovec, Mohorjeva založba.

Faber, S. (2016): Dr. Saša Faber, r. 1925, up. znanstvenica v Zagrebu. Ustno izporočilo. Zapis pri avtorici.

Furlan Seaton, S. (2016): Vojna vse spremeni. Kako sta mlada Slovenka in njen oče preživela drugo svetovno vojno; o njunem značaju in pogumu. Ljubljana, Modrijan založba d.o.o.

Golob, J. (ur. et al.) (2005): Žrtve vojne in revolucije. Zbornik. Ljubljana, Republika Slovenija, Državni svet.

Gl/ts (28. 9. 2000): Kučan: Avnojski sklepi so del povojne zavezniške ureditve. Dostopno na: <https://www.sta.si/515161/kucan-avnojski-sklepi-so-del-povojne-zavezniške-ureditve> (zadnji pristop: 4. 4. 2019).

Godeša, B. (2001): Boris Furlan in Osvobodilna fronta. V: Vodopivec, P. (ur.): Usoda slovenskih demokratičnih izobražencev: Angela Vode in Boris Furlan, žrtvi Nagodetovega procesa. Ljubljana, Slovenska matica. 182–194.

Godeša, B. (2004): Kocbekov in Fajfarjev pogled na vlogo krščanskih socialistov v OF. V: Grafenauer, N. (ur.): Krogi navznoter, krogi navzven. Kocbekov zbornik (Posebna izdaja mesečnika Nova revija). Ljubljana, Nova revija, 169–175.

Granda, S. (1986): Windischgrätz. Plemiška rodbina. Dostopno na: <https://www.slovenska-biografija.si/rodbina/sbi841332/> (zadnji pristop: 19. 11. 2019).

Granda, S. (2018): Bemühungen um Freiheit und Gerechtigkeit als slowenische historische Erfahrung. V: Miladinović Zalaznik, M. & D. Komel (ur.): Freiheit und Gerechtigkeit als Herausforderung der Humanwissenschaften / Freedom and Justice as a Challenge of the Humanities. Bern, Peter Lang Verlag, 283–293.

Grdina, I. (2010): Ivan Hribar: »jediní resnični radikalec slovenski«. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU.

Grdina, I. (2012): Zgodovina med srpom in kladivom novega razreda. V: Hančič, D. (ur.): Refleksije. Zbornik prispevkov z okrogle mize Pravo in prav in okrogle mize o zgodovinopisju ter nagovori osrednjih govornikov ob 23. avgustu – dnevu spomina na žrtve totalitarnih in avtoritarnih režimov v Evropi v 20. stoletju. Ljubljana, Študijski center za narodno spravo, 64–76.

Grdina, I. (2013): Zgodovina, spomin in tradicija. V: Hančič, D. et al. (ur.): Odstiranje zamolčanega. Zbornik prispevkov. Ljubljana, Študijski center za narodno spravo, 53–68.

Grdina, I. (2017): Pluti je treba. Kontraadmiral Bubnov ter njegove domovine in vojne. Ljubljana, Inštitut za civilizacijo in kulturo.

Grdina, I. (2019): Zgodovina kot servis. Dileme. Razprave o vprašanih sodobne slovenske zgodovine, 3, 1, 147–171.

Griesser Pečar, T. (2004): Razdvojeni narod: Slovenija 1941–1945. Okupacija, kolaboracija, državljanska vojna, revolucija. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Griesser Pečar, T. (2017): Značilnosti revolucionarnega sodstva. Dileme. Razprave o vprašanih sodobne slovenske zgodovine, 1, 1/2, 119–138.

Grossman, V. (2018): Vse teče. Prevedel Janez Kranjec. Ljubljana, Inštitut Karantanija, Inštitut Nove revije, zavod za humanistiko.

Henley Windisch-Graetz, L. (2002): Granny's Stories. London, samozaložba.

Jančar, D. (ur.) (1998): Temna stran meseca. Kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji 1945–1990. Ljubljana, Nova revija.

Komel, D. (2018): Za uvod. V: Komel, D. (ur.): Znanstvena konferenca Kontemporalnost razumevanjskega konteksta v interdisciplinarni humanistiki. Program in povzetki. Ljubljana, Inštitut Nove revije, zavod za humanistiko, 4–6.

Kovič, K. (2000): Georg Trakl. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Maasburg, C. (1996): Nikolaus Maasburgs Rolle im Widerstand und bei der Wiederherstellung eines unabhängigen Österreich. Diplomarbeit. Wien, Universität Wien.

Maasburg, J. v.: (2011): Dnevnik, s. d. (Goriški muzej, Nova Gorica). Dnevnik v rokopisu nima signature.

Maasburg, L. (2011): Mati Terezija. Čudovite zgodbe. Ljubljana, Zavod Novi svet.

Maasburg, L. (2016). Msgr. dr. Leo-M. Maasburg, r. 1948, up. na Dunaju. Ustno izporočilo. Zapis pri avtorici.

Marburger Zeitung. Maribor, 1862–1928, Mariborer Zeitung 1929–1940, 1941–1945.

Maček, I. (1981): Spomini. Ljubljana, ČGP Delo.

Marinac, B. (2009): Med valovi in oblaki. Iz spominov mornariškega častnika, hidroletalca in profesorja Ivana Konteja. Piran, Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran.

Marušič, B. (2013): Agneletto. Josip, pravnik, politik, gospodarstvenik. V: Bobič, P. et al. (ur.): Novi slovenski biografski leksikon. Ljubljana, ZRC SAZU, 88–89.

Miladinović Zalaznik, M. (2004): Korespondenca s Heinrichom Böllom. V: Grafenauer, N. (ur.): Krogi navznoter, krogi navzven. Kocbekov zbornik. Ljubljana, Nova revija, 307–323.

Miladinović Zalaznik, M. (2007): Heinrich Böll und Edvard Kocbek im Briefwechsel. Die Spuren einer Freundschaft. V: Roggausch, W. (ur.): Deutschland – Süd-Ost-Europa. Dokumentation der Tagungsbeiträge. Bonn, Deutscher Akademischer Austauschdienst, 81–93.

Miladinović Zalaznik, M. (2008): Anton Alexander Graf Auersperg (1806–1876) – der Vormärz-dichter Anastasius Grün und sein Verhältnis zu Slowenien. V: Estudios filológicos alemanes, vol. 15, 471–484.

Miladinović Zalaznik, M. & S. Granda (ur.) (2009): Anton Aleksander Graf Auersperg – Anastazij Grün. Razprave. Ljubljana, Nova revija.

Miladinović Zalaznik, M. (2013): Wem Gott will rechte Gunst erweisen, den schickt er in die weite Welt. Anton Graf Auersperg auf seinem Weg aus der Provinz in die Welt. V: Heppner, H. & M. Miladinović Zalaznik (ur.): Provinz als Denk- und Lebensform. Der Donau-Karpatenraum im langen 19. Jahrhundert. Frankfurt am Main, P. Lang, 127–144.

Miladinović Zalaznik, M. (2016): Razvoj grofa Antona Aleksandra Auersperga in naša podoba o njem. V: Dovič, M. (ur.): Kulturni svetniki in kanonizacija. Ljubljana, ZRC SAZU, 271–286.

Miladinović Zalaznik, M. (2018a): Die Familie Maschek von Maasburg und ihre historischen Bezüge zu Slowenien. ÖGL (Österreich, Geschichte, Literatur, Geographie), 62, 3 (396), 304–317.

Miladinović Zalaznik, M. (2018b): Vpliv oktobrske revolucije na družino barona Johanna von Maasburga, avstro-ogrskega generalmajorja v pokoju iz Vipave. Studia Historica Slovenica. Časopis za humanistične in družboslovne študije, 18, 3, 755–774.

Musil, R. (1978): Der Mann ohne Eigenschaften. Erstes Buch. Reinbek bei Hamburg, Rowohlt Taschenbuch Verlag.

Neugebauer, W. (2015): Der österreichische Widerstand 1938–1945. Überarbeitete und erweiterte Fassung. Wien, Edition Steinbauer.

Omerza, I. (2010): Edvard Kocbek – Osebni dosje št. 584. Ljubljana, Karantanija.

Pahor, B. (1975): Zatemnitev. Trst, Samozaložba.

Podbersič, R. ml. (2014a): Represija nad nasprotniki revolucije na Primorskem. V: Troha, N. (ur.): Nasilje vojnih in povojnih dni. Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino, 139–155.

Podbersič, R. ml. (2014b): Žrtve revolucije med Romi na Slovenskem. V: Čoh Klavdij, M. (ur.): Revolucionarno nasilje, sodni procesi in kultura spominjanja. Zbornik prispevkov z znanstvenega posveta. Ljubljana, Študijski center za narodno spravo, 78–94.

Podbersič, R. ml. (2017): Cerkev in meja na Goriškem po drugi svetovni vojni. Goriški letnik. Zbornik Goriškega muzeja, 1974–, 41, 89–104.

Preinfalk, M. (2005): Auerspergi: po sledih mogočnega tura. Ljubljana, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU.

Preinfalk, M. (2006): Auersperg. Geschichte einer europäischen Familie. Graz, Leopold Stocker Verlag.

Preinfalk, M. (2013a): Auersperg (tudi Turjaški), plemiška rodbina. V: Bobič, P. et al. (ur.): Novi slovenski biografski leksikon. Ljubljana, ZRC SAZU, 293–300.

Preinfalk, M. (2013b): Attems, plemiška rodbina na Kranjskem, Štajerskem in Goriškem. V: Bobič, P. et al. (ur.): Novi slovenski biografski leksikon. Ljubljana, ZRC SAZU, 285–287.

Preinfalk, M. (2017): Plemiške rodbine na Slovenskem. 19. in 20. stoletje, 3. del. Ljubljana, Viharnik.

Preinfalk, M. (2019): Habsburško plemstvo po letu 1918. V: Golec, B. (ur.): Družbena in identitetna mobilnost v slovenskem prostoru med poznim srednjim vekom in 20. stoletjem. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 181–206.

Premrl, B. (2015): Vipavski portali – dvajset let kasneje. V kamen vklesana imena. Vipavski glas, 31, 114, 1–9.

Rauchensteiner, M. (2017): Unter Beobachtung. Österreich seit 1918. Wien – Köln – Weimar, Böhlau.

Rejec, T. (2006): Partija in tigrovci (medvojna in po vojna usoda nekaterih vodilnih tigrovcev). Ljubljana, Slovenska matica.

Roth, J. (1990a): Südslawien und Albanien – innere Probleme. V: Westermann, K. (ur.): Joseph Roth Werke 2. Das journalistische Werk 1924–1928. Köln, Amsterdam, Kiepenheuer & Witsch in Allert de Lange, 714–719.

Roth, J. (1990b): Blick nach Südslawien. V: Westermann, K. (ur.): Joseph Roth Werke 2. Das journalistische Werk 1924–1928. Köln, Amsterdam, Kiepenheuer & Witsch in Allert de Lange, 746–749.

Schandl, C. E. (2011): Swedish gold. Book 3 in the Trilogy about MI6 in World War II.

Simić, P. (2009): Tito – skrivnost stoletja. Ljubljana, Orbis.

Simoniti, V. (2003): Fanfare nasilja. Ljubljana, Slovenska matica.

Sirc, L. (2010): Dolgo življenje po smrtni obsodbi. Ljubljana, Nova obzorja.

Sizzo de Noris: Friederike Sizzo de Noris, roj. Deutsch, r. okoli 1910–1994, privatnica na Dunaju. Ustno izporočilo. Zvočni zapis pri avtorici.

Stekl, H. & M. Wakounig (1992): Windisch-Graetz. Ein Fürstenhaus im 19. und 20. Jahrhundert. Wien, Böhlau Verlag.

Svetina, A. (2004): Od osvobodilnega boja do banditizma. Ljubljana, Nova obzorja.

Svoljšak, P. (1995): Avstro-Ogrska sprejme mir. V: Drnovšek, M. et al (ur.): Slovenska kronika XX. stoletja. 1900–1941. Ljubljana, Nova revija, 200–201.

Šekoranja, H. (2016): Hugo Šekoranja, r. 1924, up. v Ljubljani. Ustno izporočilo po telefonu. Zapis pri avtorici.

Šturm, L. (2017): Začetek revolucionarnega kazenskega prava na Slovenskem in njegovi odmevi po drugi svetovni vojni in po demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije. *Acta Histriae*, 25, 4, 719–746.

Šturm, L. (2019): Pojav revolucionarnega kazenskega (ne)prava na Slovenskem in njegovi odmevi po drugi svetovni vojni ter po demokratizaciji in osamosvojitvi Republike Slovenije. V: Griesser Pečar, T. & M. Drobnič (ur.): Temna stran meseca II = Dark side of the moon II: soočenje in refleksija 20 let kasneje = Confrontations and Reflections 20 Years later. Zbornik prispevkov z mednarodne konference. Ljubljana, Študijski center za narodno spravo, 51–75.

Tomizza, F. (1986): Gli sposi di via Rossetti: Tragedia in una minoranza. Milano, Mondadori.

Tomizza, F. (2013²): Mladoporočenca iz ulice Rossetti: Tragedija neke manjšine. Celje, Celjska Mohorjeva.

Vodopivec, P. (2006): Od Pohlinove slovnice do samostojne države. Ljubljana, Založba Sanje.

Vodušek Starič, J. (2002): Slovenski špijoni in SOE: 1938–1942. Ljubljana, samozaložba.

Weinzierl, E. (2004): Kirchlicher Widerstand gegen den Nationalsozialismus. V: Bailaer, G. et al. (ur.): Themen der Zeitgeschichte und der Gegenwart: Arbeiterbewegung-NS-Herrschaft-Rechtsextremismus. Ein Resümee aus Anlass des 60. Geburtstages von Wolfgang Neugebauer. Dunaj, DÖW, 76–85.

Zavadlav, Z. (2002): Pisma iz za odra. Ljubljana, samozaložba.

Zvonar Predan, D. (2018): Boris Pahor – najini pogovori. Maribor, Kulturni center Maribor.